

Fimmtudaginn 15. júní 1995.

Nr. 416/1992.

Trygging hf.

(Stefán Pálsson hrl.)

gegn

Landsbanka Íslands

(Stefán Pétursson hrl.)

Skuldabréf. Veðsetning. Greiðslusamningur. Skaðabætur. Sér-
atkvæði.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Hrafn Bragason, Guðrún Erlendsdóttir, Haraldur Henrysson, Hjörtur Torfason og Pétur Kr. Hafstein.

Áfrýjandi skaut máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 16. nóvember 1992. Hann krefst þess aðallega, að stefndi verði dæmdur til að greiða sér „skuld samkvæmt dómi, upp kveðnum á bæjarþingi Kópavogs 16. mars 1989“, í málinu nr. 158/1989; Trygging hf. gegn Hafeldi hf., Finnboga Kjeld og Skipafélaginu Víkum hf., eins og tiltekið sé í dómsorði hans, sem rakið er í hinum áfrýjaða dómi. Auk þess krefst áfrýjandi málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti. Við munnlegan málflutning fyrir Hæstarétti hefur áfrýjandi skýrt þetta svo, að krafist sé greiðslu úr hendi stefnda á 17.132.273 krónum með dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá 25. október 1988 til greiðsludags, og sé það fjárhæð þeirrar skuldar, sem fyrrnefndum aðilum hafi verið gert að greiða honum með umræddum bæjarþingsdómi. Jafnframt sé krafist greiðslu á fjárhæð þess málskostnaðar, er dæmdur var á hendur aðilunum, 784.906 krónum, með sömu dráttarvöxtum frá 31. mars 1989 til greiðsludags.

Við málflutninginn hefur áfrýjandi enn fremur krafist þess til vara, að stefnda verði gert að greiða sér 638.798 krónur með dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga frá 6. mars 1989 til greiðsludags ásamt málskostnaði í héraði og fyrir Hæstarétti.

Stefndi krafðist þess í greinargerð, að hinn áfrýjaði dómur yrði staðfestur. Hann krefst þess nú aðallega, að dómurinn verði ómerktur og málinu vísað frá héraðsdómi, en til vara sýknu af öll-

um kröfum áfrýjanda. Í báðum tilvikum krefst hann málskostnaðar fyrir Hæstarétti.

I.

Stefndi hefur ekki gagnáfrýjað málinu. Krafa hans um ómerkingu og frávísun er á því reist, að héraðsdómara hefði borið að vísa málinu frá dómi ex officio, og eigi ástæður þess enn við. Kröfur áfrýjanda varði sakarefni, sem þegar hafi sætt bindandi dómsúrlausn á bæjarþingi Kópavogs, sbr. þá 1. mgr. 195. gr. og 2. mgr. 196. gr. laga nr. 85/1936 um meðferð einkamála í héraði og nú 1. og 2. mgr. 116. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála. Jafnframt sé kröfugerð áfrýjanda óljós, þar sem krafa hans hljóði um greiðslu á tiltekinni skuld, er búið hafi verið að dæma aðra aðila til að greiða, en skýringar á kröfunni leiði í ljós, að hún sé byggð á veðrétti í eldisfiski eins aðilans og skaðabótaskyldu stefnda vegna tjóns á veðinu. Sé kröfugerðin þá einnig reist á röngum forsendum, þar sem ljóst megi vera, að gildur veðréttur hafi ekki komið til greina.

Sýknukrafa stefnda er í samræmi við niðurstöðu hins áfrýjaða dóms, en stefndi telur kröfu um beina staðfestingu dómsins ekki eiga við, þar sem tiltekna forsendur hans varði álitaefni, er komið hafi til umfjöllunar í dómi Hæstaréttar 6. október 1994 í máli nr. 175/1991: Sölusamtök lagmetisiðnaðarins gegn Landsbanka Íslands, og hafi Hæstiréttur þar metið þau að nokkru á annan veg en héraðsdómari gerði í máli þessu.

Í kröfugerð áfrýjanda er skírskotað til dóms í máli á bæjarþingi Kópavogs, er hann höfðaði þar til greiðslu skuldar samkvæmt skuldabréfi á grundvelli XVII. kafla laga nr. 85/1936 gegn þremur aðilum, sem sóttu ekki þing í málinu. Orðar áfrýjandi kröfur sínar á þá leið í stefnu í héraði og greinargerð fyrir Hæstarétti, að stefndi verði dæmdur til að greiða skuld samkvæmt þessum dómi, og er skuldinni lýst með beinni tilvitnun í dómsorð hans, sem tekið er upp í heild. Þessi kröfugerðarháttur er óviðeigandi þegar af þeirri ástæðu, að stefndi var ekki aðili að málinu og því ekki bundinn af umræddum dómi, sbr. áður 1. mgr. 195. gr. laga nr. 85/1936 og nú 1. mgr. 116. gr. laga nr. 91/1991.

Um grundvöll kröfugerðarinnar hefur það á hinn bóginn legið fyrir frá öndverðu, að áfrýjandi telur stefnda hafa bakað sér ábyrgð

á greiðslu þeirrar fjárkröfu, sem áfrýjandi hafi átt á hendur aðilum dómsmálsins, annars vegar vegna vanefndar á samningum um skil og skiptingu á söluandvirði eldisfisks í eigu Hafeldis hf. og hins vegar fyrir þá sök, að óseldur eldisfiskur hafi tapast óvátryggður, eftir að vörslur á honum hafi verið komnar í hendur stefnda. Geti áfrýjandi krafið stefnda um greiðslu, er svari allri fjárhæð skuldarinnar, eins og hún var viðurkennd í umræddum dómi. Jafnframt hafi dómurinn þau áhrif, að stefndi geti hvorki borið bríður á skuldina né þann veðrétt, sem áfrýjandi hafi átt yfir eldisfiskinum samkvæmt áskilnaði í skuldabréfi og ákvæðum dómsins. Þótt reifun málsins á þessum grundvelli sé ekki hnökralaus, er hún eftir atvikum nægilega skýr til þess, að dómur verði á það lagður, og verður stefndi talinn hafa átt kost á að halda uppi vörnum. Pykir það einnig eiga við um varakröfu áfrýjanda, þótt hún sé seint fram komin, en mótun hennar nú sem aðgreindrar kröfu er byggð á málsástæðum, sem lýst var þegar við málshöfðun í héraði, og má telja hana rúmast innan aðalkröfunnar. Samkvæmt þessu verður ekki fallist á það með stefnda, að efni séu til frávísunar málsins ex officio frá héraðsdómi.

II.

Kröfur áfrýjanda eru að undirstöðu reistar á skuldabréfi, að fjárhæð 15.448.398 krónur, sem Hafeldi hf. í Kópavogi gaf út 13. júlí 1988 til handa Skipafélaginu Víkum hf. með sjálfskuldarábyrgð Finnþoga Kjeld, er var fyrirsvarsmaður beggja hlutafélaganna. Til tryggingar greiðslu var skuldareiganda einnig áskilinn veðréttur í stofni eldislaxa í svonefndri Bridgestone-flotkví Hafeldis hf. í Straumsvíkurhöfn, er næmi um 80.000 fiskum að heildarþyngd um 84 tonn, og átti það að vera sjálfsvörsluveð. Bréfið var framselt áfrýjanda þegar við útgáfu með sjálfskuldarábyrgð skipafélagsins. Jafnhliða framsalinu gaf Hafeldi hf. út yfirlýsingu um skuldbindingu í þágu áfrýjanda, þar sem félagið heimilaði og skuldbatt sig til að hlíta, að 40% af heildargreiðslum fyrir eldislax, sem Sölustofnun lagmetis í Reykjavík myndi kaupa af félaginu samkvæmt kaupsamningi, gerðum sama dag, yrðu greidd beint til áfrýjanda úr hendi stofnunarinnar og vera til innborgunar á umrætt skuldabréf, sem hann hefði eignast. Með áritun af hálfu stofnunarinnar var staðfest, að hún féllist á þessa greiðslutilhögun.

Með kaupsamningi var hér átt við samkomulag, sem gert var til bráðabirgða þennan dag milli Sölustofnunar lagmetis og Hafeldis hf., en síðan leyst af hólmi með ýtarlegum umsýslusamningi, sem gerður var 17. ágúst 1988 milli sömu aðila. Samkvæmt honum tók stofnunin að sér með einkarétti að selja alla framleiðslu Hafeldis hf. af íslenskum eldislaxi á tímabilinu ágúst-desember 1988 í umsýslusölu til Norway Foods Inc., sem myndi selja hann á markaði í Bandaríkjunum. Yrði skilaverð hverrar vörusendingar gert upp við Hafeldi hf. af hálfu stofnunarinnar á tilteknum fresti. Um leið var svo um samið, að Hafeldi hf. fengi fyrirframgreiðslu upp í viðskiptin, að fjárhæð 250.000 bandaríkjadali, sem lán frá stofnuninni. Skyldi því varið með umsömdum hætti til greiðslu skulda og áfallandi kostnaðar við rekstur fiskeldisins, sem var í stórfelldri fjárþröng. Til tryggingar láninu skyldi stofnunin fá veð í öllum eldisfiski félagsins.

Með yfirlýsingu, sem Hafeldi hf., Sölustofnun lagmetis, stefndi og áfrýjandi undirrituðu 17. ágúst 1988 og taldist hluti af umsýslusamningnum, var það staðfest af hálfu stefnda og áfrýjanda, að þeir hefðu kynnt sér samninginn og væru samþykkir því, að Hafeldi hf. veitti fyrirframgreiðslunni viðtöku án frádráttar. Jafnframt var svo um samið, að skilaverði hverrar vörusendingar samkvæmt samningnum skyldi skipt milli aðilanna fjögurra í tilteknum hlutföllum. Átti áfrýjandi í fyrstu að fá 15% til greiðslu upp í kröfu sína samkvæmt fyrrnefndu skuldabréfi, en síðar 40%. Um framkvæmd skiptingarinnar var svo á kveðið, að hluti Sölustofnunar lagmetis skyldi dreginn frá greiðslum Norway Foods Inc., en að öðru leyti yrði féð lagt inn á bankareikning hjá stefnda, sem skyldi skipta fénu, þar til hann sjálfur og áfrýjandi hefðu fengið umræddar kröfur sínar að fullu greiddar.

Með samkomulagi, sem stefndi og Sölustofnun lagmetis gerðu sín í milli 25. ágúst 1988, var kveðið á um breytta tilhögun umræddrar fyrirframgreiðslu og frá því horfið, að stofnunin léti hana sjálf af hendi gegn eigin veði. Í þess stað skyldi greiðslan lögð inn á lokaðan gjaldeyrisreikning hjá stefnda, sem hefði einn ráðstöfunarrétt á innstæðunni, en stefndi myndi veita Hafeldi hf. afurðalán sömu fjárhæðar gegn veði í eldisfiski og öðrum afurðum félagsins. Afurðalánasamningur milli stefnda og Hafeldis hf. á þessum grundvelli var

gerður sama dag, og innborgun 250.000 bandaríkjadala á banka-reikning og útborgun láns fór fram daginn eftir.

III.

Framvinda mála hjá Hafeldi hf. og umsýsluaðilanum varð síðan með öðrum hætti en áætlað var. Slátrun í eldisstöðinni seinkaði, og engar greiðslur komu fram til stefnda fyrir útfluttan lax. Í byrjun nóvember 1988 fékk stefndi þá tilkynningu frá þáverandi framkvæmdastjóra Hafeldis hf., að félagið væri þess ekki lengur umkom-ið að greiða laun eða fóðra eldislaxinn. Eftir viðræður þessa vegna lagði stefndi fram beiðni um gjaldþrotaskipti á búi félagsins, þar sem krafa var gerð um afhendingu til bankans á rekstrarvöru-birgðum og framleiðslu samkvæmt 7. gr. afurðalánasamnings aðil-anna. Þegar beiðnin var tekin fyrir í skiptarétti Kópavogs 11. nóv-ember 1988, varð samkomulag með aðilum um, að Hafeldi hf. fram-seldi stefnda fiskeldisafurðir með vísan til afurðalánasamningsins. Stefndi féll þar með frá beiðni um gjaldþrotaskipti. Síðari atvik leiddu til þess, eins og í héraðsdómi segir, að eldisfiskur félagsins glataðist í ofviðri, áður en frekari útflutningur varð og án þess að bætur kæmu fyrir tjónið.

Áfrýjandi telur, að stefndi hafi ekki efnt skyldur sínar samkvæmt samningi um skil og skiptingu á andvirði eldislax Hafeldis hf., sem staðfestur var með yfirlýsingu 17. ágúst 1988. Jafnframt hafi hann vanefnt skyldu til að halda laxinum váttryggðum, sem á hann hafi fallið gagnvart öðrum veðhöfum, eftir að hann hafi tekið við fram-sali á laxinum með samkomulagi 11. nóvember 1988 á grundvelli af-urðalánasamnings síns við Hafeldi hf. Er aðalkrafa áfrýjanda við það miðuð, að verðmæti hins framselda hefði átt að nægja til að tryggja greiðslu á allri skuld við hann og aðra, er aðild áttu að um-ræddri yfirlýsingu, og sé það fyrir gáleysi stefnda, að greiðsla brást.

IV.

Ósannað er, að stefndi hafi með samkomulaginu 17. ágúst 1988 skuldbundið sig til annars gagnvart áfrýjanda en milligöngu um greiðslur til hans. Ekki er fram komið, að þessar greiðslur hafi bor-ist stefnda, og á áfrýjandi því ekki kröfu á hendur honum þeirra vegna.

Samkvæmt 2. mgr. 4. gr. veðlaga nr. 18/1887 er óheimilt að setja að sjálfsvörsluveði safn af munum, sem eru samkynja eða ætlaðir til samkynja notkunar og einkenndir eru einu almennu nafni. Í 4. mgr. sömu greinar er sú undanþága meðal annars veitt frá þessu ákvæði, að framleiðanda er heimilað með ákveðnum takmörkunum að setja ríkissjóði, bönkum eða öðrum lánastofnunum eldisfisk að sjálfsvörsluveði.

Sem fyrr segir, hafði áfrýjandi keypti skuldabréf af Skipafélaginu Víkum hf., sem Hafeldi hf. hafði gefið út og var með veði í eldislaxi félagsins. Skipafélagið var ekki lánastofnun í skilningi veðlaga, og var því veðsetningin ólögmat. Stefndi mátti því ekki gera ráð fyrir veðsetningu til handa áfrýjanda fyrir skuldinni. Áfrýjandi getur þannig ekki reist skaðabótakröfu á hendur stefnda á því, að tryggingum eldislaxins var ekki haldið við. Af þessu leiðir, að staðfesta ber niðurstöðu hins áfrýjaða dóms og sýkna stefnda bæði af aðal-kröfu og varakröfu.

Áfrýjandi greiði stefnda málskostnað fyrir Hæstarétti, eins og nánar segir í dómsorði.

D ó m s o r ð :

Hinn áfrýjaði dómur skal vera óraskaður.

Áfrýjandi, Trygging hf., greiði stefnda, Landsbanka Íslands, 200.000 krónur í málskostnað fyrir Hæstarétti.

S é r a t k v æ ð i Hjartar Torfasonar

I.

Ég er samþykkur efni I. - III. kafla í atkvæði annarra dómenda.

Eins og fram kemur í II. kafla, eru kröfur áfrýjanda risnar af skuldabréfi Hafeldis hf. 13. júlí 1988, sem honum var framselt við útgáfu, og skuldbindingu sama dag um framsal á 40% hlutdeild í andvirði seldra afurða félagsins. Var skuldbindingin tengd samningi félagsins þennan dag við Sölustofnun lagmetis, sem síðan var leystur af hólmi með umsýslusamningi 17. ágúst 1988. Í honum voru nánari ákvæði um fyrirframgreiðslu til félagsins, sem endurgreiða átti með svipaðri hlutdeild í söluandvirði afurða og áfrýjanda hafði verið áskilin, ásamt lofordi um veð handa stofnuninni í eldislaxi félagsins

til tryggingar greiðslunni. Við þessa samningsgerð kom stefndi til skjalanna, enda þurftu hinir aðilarnir á samþykki hans og atbeina að halda til að koma fram ráðagerðum um bindingu afurðanna og skiptingu útflutningsandvirðis, þar sem bankinn átti veð í öllum birgðum og afurðum félagsins vegna eldri afurðalána samkvæmt 4. og 5. mgr. veðlaga. Varð stefndi aðili að sameiginlegri yfirlýsingu, þar sem kveðið var á um skiptingu skilaverðs milli hans, stofnunar innar og áfrýjanda auk ráðstöfunar á afgangi til Hafeldis hf.

Á tilhögun mála samkvæmt umsýslusamningnum var gerð breyting 25. sama mánaðar, þegar stefndi gerði nýjan afurðalánasamning við Hafeldi hf. að beiðni Sölustofnunar lagmetis og umrædd fyrirframgreiðsla var lögð á bankareikning hjá honum. Af gögnum málsins verður ekki séð, hvort þessi frekari samningsgerð fór fram í samráði við áfrýjanda að svo stöddu, og hagsmuna hans er þar ekki sérstaklega getið. Liggur það eitt fyrir, að afurðalánasamningnum var þinglýst 5. september 1988, en áfrýjandi þinglýsti fyrrnefndu skuldabréfi sínu degi síðar, án þess að séð verði, hvort stefnda eða stofnuninni var gert viðvart um þá ráðstöfun.

Í viðskiptum aðila urðu síðan þáttaskil 11. nóvember 1988 við samkomulag milli stefnda og Hafeldis hf. á grundvelli afurðalánasamningsins. Í kjölfar þess höfðu stefndi og Sölustofnun lagmetis uppi nýjar ráðagerðir um skiptingu söluandvirðis, þar sem hlutdeild áfrýjanda virðist hafa átt að falla niður. Áfrýjanda sýnist ekki hafa verið tilkynnt um samkomulagið þegar í stað, en stefndi segir honum hafa verið gerð grein fyrir stöðu mála í símtölum og á fundi um áramótin 1988-1989. Engin skrifleg erindaskipti höfðu þá farið fram milli stefnda og áfrýjanda, en með bréfi 8. febrúar 1989 benti áfrýjandi á það, að engar greiðslur hefðu enn borist sér á grundvelli yfirlýsingarinnar frá 17. júlí 1988, og óskaði greinargerðar um skil á afurðaverði. Þessu erindi svaraði stefndi þannig í bréfi, rituðu 10. sama mánaðar, áður en kunnugt varð um tjónið á laxi Hafeldis hf.: „Tilvitnuð yfirlýsing okkar vegna sölu á eldislaxi á vegum Sölustofnunar lagmetis er niður fallin vegna gagnkvæmra vanefnda Hafeldis og Sölustofnunar lagmetis. Á þeim tíma, sem samningurinn var í gildi, það er frá 17. ágúst til byrjunar nóvember 1988, mun sölustofnunin hafa selt lax til USA fyrir um \$ 92.000,- brúttó. Þrátt fyrir ítrekanir hefur sölustofnunin ekki skilað bankanum uppgjöri fyrir þessa sölu. Um leið og það hefur verið gert mun yður verða

sendur sá hluti skilaverðsins sem um var samið. Um frekari greiðslur verður ekki að ræða frá Landsbankanum. Hluti yðar er tryggður í gjaldeyrisinnstæðu hér í bankanum.“

Hinn 4. mars 1989 höfðaði áfrýjandi mál á bæjarþingi Kópavogs gegn útgefanda og ábyrgðarmönnum að skuldabréfi sínu, og gekk dómur 16. sama mánaðar. Með bréfi 22. maí 1989 til stefnda kynnti áfrýjandi honum dóminn og gerði kröfu til þess, að stefndi stæði sér full skil á hlutdeild sinni í andvirði laxa úr flotkví Hafeldis hf. Erindi þessu var ekki svarað skriflega, og höfðaði áfrýjandi síðan mál þetta í febrúar 1990. Áður höfðu bú beggja ábyrgðarmanna að skuldabréfi hans verið tekin til gjaldþrotaskipta, en Hafeldi hf. var úrskurðað gjaldþrota í júlí 1990.

II.

Um viðskipti þau, er mál þetta varða, hefur einnig verið fjallað í dómsmáli, sem Sölusamtök lagmetisíðnaðarins, er tóku við réttindum og skyldum Sölustofnunar lagmetis í nóvember 1988, höfðuðu á bæjarþingi Reykjavíkur í janúar 1990 á hendur stefnda til endurheimtu á fyrrnefndri innstæðu, að fjárhæð 250.000 bandaríkjadalir, sem lögð var á innlendan gjaldeyrisreikning í bankanum 26. ágúst 1988 vegna fyrirframgreiðslu til Hafeldis hf. Staðfest var í því máli, að stofnunin og samtökin hefðu fram til 6. mars 1989 fengið greidda samtals 81.740 bandaríkjadali sem skilaverð á laxi frá Hafeldi hf. án þess að láta það fé renna til stefnda, og var sú fjárhæð dregin frá endurheimtukurfunni. Málinu lauk með dómi Hæstaréttar 6. október 1994, þar sem stefnda var gert að afhenda samtökunum innstæðuna með áföllnum vöxtum og vaxtavöxtum að frádregnum 81.740 bandaríkjadöllum með sömu vöxtum og vaxtavöxtum frá 6. mars 1989 til greiðsludags.

III.

Sem fyrr segir, átti stefndi hagsmuna að gæta við samningsgerðina 17. ágúst 1988 vegna áhvílandi afurðalána og nokkurra annarra skulda Hafeldis hf. Hann samþykkti fyrir sitt leyti, að félagið tæki við óskertri fyrirframgreiðslu frá Sölustofnun lagmetis vegna væntanlegs útflutnings til að létta á greiðslubyrði í rekstrinum, en samkvæmt samningi um afurðalánin hefði verulegur hluti hennar átt að

ganga upp í þau. Jafnframt samþykkti hann að hliðra til fyrir stofnuninni og áfrýjanda við skil á andvirði seldra afurða, þannig, að hlutdeild handa þeim í væntanlegu útflutningsandvirði gæti komið til greiðslu samtímis niðurgreiðslu hinna eldri skulda til hans, sem áttu að njóta nokkurs forgangs. Umfram þetta tók stefndi að sér að sjá um skiptingu milli aðila á greiðslum fyrir útfluttan lax, sem skilað yrði til hans, eftir umsömdum hlutföllum. Að svo stöddu voru það skipti milli hans, áfrýjanda og Hafeldis hf., þar sem Sölustofnun lagmetis hugðist láta hlut sinn ganga beint til Norway Foods Inc., sem hafði útvegað fé til umræddrar fyrirframgreiðslu. Fyrir lá þó, að sem handhafi afurðaveðs hafði stefndi aðstöðu til að tryggja eðlileg greiðsluskil frá hendi stofnunarinnar. Verður að ætla, að aðilar hafi litið til þessa, þegar stefnda var falið þetta hlutverk, þótt að því væri ekki sérstaklega vikið.

Með afurðalánasamningnum 25. ágúst 1988 og því samkomulagi við Sölustofnun lagmetis, sem honum lá til grundvallar, tók stefndi að sér það frekara hlutverk að klæða umrædda fyrirframgreiðslu í búning sérstaks afurðaláns, sem yrði á hendi hans. Var tilgangurinn greinilega sá að leysa úr þörf stofnunarinnar fyrir tryggingu greiðslunnar með veði í eldisfiskinum, sem lýst hafði verið í umsýslusamningnum, og virðast þessir aðilar hafa verið sammála um, að ákvæði hans um veð handa stofnuninni væru óraunhæf, þar sem hún ætti ekki kost á að neyta heimildar 4. og 5. mgr. 4. gr. veðlaga til töku afurðaveðs. Engin breyting á umsaminni skiptingu útflutningsverðs fylgdi þessari tilhögun, en hins vegar aukin áhersla á aðstöðu stefnda til eftirlits með greiðsluskilum. Engin sönnunarfærsla hefur farið fram um viðhorf aðilanna á þessu stigi, en stefndi og stofnunin virðast að minnsta kosti hafa litið svo á, að nýja afurðalánið ætti ekki að raska stöðu hans að öðru jöfnu.

Telja verður, að stefnda hafi verið eða mátt vera kunnugt um meginefni þeirrar kröfu, sem réð aðild áfrýjanda að samningsgerðinni 17. ágúst 1988, þ. e. skuldabréfsins frá 13. fyrra mánaðar og skuldbindingarinnar um framsal á hlutdeild í andvirði seldra afurða. Á hinn bóginn hefur áfrýjandi ekki sýnt fram á, að stefndi hafi miðað við, að krafan nyti veðréttar í eldislaxinum sjálfum, þótt svo væri um mælt í skuldabréfinu. Gögn málsins benda mjög til, að hugmyndir um þennan veðrétt áfrýjanda hafi verið óljósar, svipað og

raun reyndist um áformað veð Sölustofnunar lagmetis, og hans er hvergi getið í öðrum samningsskjölum. Meðal annars verður ekki séð, að athugasemd í umsýslusamningnum um eldri veð hafi náð til hans, og í afurðalánasamningnum er ekki á hann minnst. Bendir það til þess, að Sölustofnun lagmetis hafi ekki talið stöðu áfrýjanda hliðsetta sinni að þessu leyti, en áfrýjandi hefur ekki fært fram nein gögn um afstöðu stofnunarinnar til dómkrafna sinna. Loks er þess að gæta, að áfrýjandi sjálfur þinglýsti ekki skuldabréfinu á lögmæltum fresti, sbr. 48. gr. þinglýsingalaga nr. 39/1978, og hann hefur ekki sannað, að þinglýsingin hafi verið studd samráði við aðra hagsmunaaðila.

Við flutning málsins hefur stefndi lýst þeirri skoðun, að veð-ákvæði skuldabréfsins hafi verið gildislaus, þar sem hið umgetna veð hafi farið í bág við heimildir veðlaga. Verður að efast um, að stefndi hafi verið annarrar skoðunar á þeim tíma, hafi honum í raun verið kunnugt um ákvæðin.

Á grundvelli þess, sem hér var rakið, verður við það að miða, að stefndi hafi ekki litið svo á, að áfrýjandi ætti veðrétt í hinum umdeilda eldisfiski, og haft til þess réttmætar ástæður. Hafi hann með samningsgerðinni í ágúst 1988 ekki skuldbundið sig gagnvart áfrýjanda til annars en þess að virða rétt hans til hlutdeildar í útflutningsverðmæti fisksins og sjá til þess fyrir sitt leyti, að hún kæmist til skila.

Telja verður með skírskotun til forsendna í fyrrgreindum dómi Hæstaréttar 6. október 1994, að við samkomulag milli stefnda og Hafeldis hf. í skiptarétti Kópavogs 11. nóvember hafi farið fram afhending til stefnda á afurðabirgðum félagsins, svo að þau mál, er vörðuðu vörslur eldislaxins, hafi færst undir stjórn og ábyrgð stefnda, eins og áfrýjandi heldur fram. Samkomulagið var gert á grundvelli afurðalánasamningsins 25. ágúst 1988, þar sem áfrýjandi átti ekki sannaða aðild. Virðist stefndi hafa litið svo á, að forsendur væru brostnar fyrir óbreyttri framkvæmd upphaflegra samninga, og bæri honum að stefna að því að tryggja þá hagsmuni, sem tengdir væru afurðaláninu, ásamt greiðslu hinna eldri afurðalána. Umdeilt er, hvenær áfrýjanda var kynnt þessi afstaða, en ekki eru efni til að hafna þeirri staðhæfingu stefnda, að það hafi gerst fljótlega. Um það má deila, hvort hinar breyttu forsendur nægðu til að hafna hlut-

deild áfrýjanda í andvirði síðari útflutnings, en á það reyndi ekki, þar sem fiskurinn glataðist, áður en sala færi fram. Á hinn bóginn hefur áfrýjandi ekki sýnt fram á, að samningar aðila hafi veitt honum rétt til hlutdeildar í bótum fyrir tjón á fiski í eldisstöðinni. Jafnframt verður að fallast á það með stefnda, að umráð hans yfir fiskinum hafi ekki leitt til þess, að hann yrði bótaskyldur gagnvart áfrýjanda eftir almennum lagareglum, þótt vátrygging á stöðinni færist fyrir. Hefur dómur á bæjarþingi Kópavogs ekki áhrif á þá niðurstöðu.

Á þessum forsendum er ég samþykkur því, að hafna beri aðalkröfu áfrýjanda í málinu.

IV.

Varakrafa áfrýjanda varðar skil á greiðslum fyrir lax úr eldisstöð Hafeldis hf., sem fluttur var út mánuðina ágúst-nóvember 1988 á grundvelli umsýslusamningsins við Sölustofnun lagmetis. Vísar hann til þess, að samkvæmt óumdeildum gögnum úr fyrrgreindu hæstaréttarmáli hafi Sölusamtök lagmetisiðnaðarins og forveri þeirra tekið við greiðslum á nettóverði fyrir þennan lax, sem numið hafi samtals 81.740 bandaríkjadöllum miðað við 6. mars 1989 eða 4.258.654 íslenskum krónum miðað við gengi á þeim degi (1:52.100). Lýtur krafan að því, að stefndi geri skil á umsáminni hlutdeild hans í þessu söluandvirði samkvæmt samningi aðila frá 17. ágúst 1988 með því að greiða honum 15% síðarnefndu fjárhæðarinnar, 638.798 krónur, ásamt vöxtum frá fyrrnefndum viðmiðunardegi. Jafnframt samningnum er krafan á því byggð, að stefndi beri bótaábyrgð vegna vanhalda á heimtu fjárins jafnóðum úr hendi umsýsluaðilans.

Óumdeilt er, að þessar greiðslur runnu ekki inn á bankareikning hjá stefnda, eins og samningar stóðu til. Hins vegar hefur stefndi ekki skýrt, hvers vegna það gerðist eða var látið líðast af hans hálfu án annarra aðgerða en áskorana til umsýsluaðilans. Verður að ætla, að trygging sú, sem sett hafði verið með gjaldeyrissinnstæðu hjá stefnda, hafi ráðið nokkru í því efni. Sem áður segir, var innstæðan ígildi fyrirframgreiðslu upp í afurðir frá Hafeldi hf. Um hana liggur það einnig fyrir samkvæmt yfirlýsingu í fyrrgreindu bréfi til áfrýj-

anda 10. febrúar 1989, að stefndi hafi litið svo á, að hlutdeild áfrýjanda í skilaverði afurða væri eftir atvikum tryggð með henni.

Fallast verður á það með áfrýjanda, að eftir stöðu sinni í samningum aðila hafi hann átt tilkall til þess, að heimtu og skilum á umræddu söluandvirði yrði fylgt eftir af hálfu stefnda, og geti stefndi ekki byggt á því einu, að vanhöld á greiðslum verði rakin til annars samningsaðila. Aðstaðan er nú sú, að stefndi hefur í raun tekið við skilagrein um þetta andvirði og greiðslu á því úr hendi Sölusamtaka lagmetisiðnaðarins, sem afsalaði tilkalli til 81.740 bandaríkjadala af fyrrnefndri gjaldeyrisinnstæðu í dómsmáli samtakanna gegn stefnda. Þegar litið er til þessa ásamt því, sem fyrr var rakið, þykir stefndi eiga að bæta áfrýjanda hlutdeild hans í þessu söluandvirði, eins og hann hefur krafist, án þess að úr því þurfi að leysa jafnframt, hvernig rétti málsaðila gagnvart umsýsluaðilanum kunni að vera háttað.

Samkvæmt því ber að taka varakröfu áfrýjanda til greina þannig, að stefndi greiði honum 638.798 krónur með vöxtum og vaxtavöxtum af almennum sparisjóðsreikningum frá 6. mars 1989 til uppsögudags dóms þessa, en síðan með dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla laganna til greiðsludags ásamt hæfilegum málskostnaði í héraði og fyrir Hæstarétti.

Dómur Héraðsdóms Reykjavíkur 10. nóvember 1992.

Mál þetta, sem dómtekið var 22. október sl. að loknum munnlegum málflutningi, er höfðað af Tryggingu hf., Laugavegi 178, Reykjavík, gegn Landsbanka Íslands, Austurstræti 11, Reykjavík, með stefnu, birtri 21. febrúar 1990.

Kröfur aðila.

Kröfur stefnanda eru þær, að stefndi verði dæmdur til að greiða stefnanda skv. dómi, upp kveðnum í bjarþingi Kópavogs 16. mars 1989 í bjarþingsmálinu nr. 158/1989: Trygging hf. gegn Hafeldi hf., Finnboga Kjeld og Skipafélaginu Víkum hf., en dómsorðið hljóðar svo:

„Stefndu, Hafeldi hf., kt. 571085-0549, Kársnesbraut 106, Kópavogi, Finnbogi Kjeld, Hjarðarhaga 17, Reykjavík, kt. 251038-2529, og Skipafélagið Víkum hf., Kársnesbraut 124, Kópavogi, kt. 530570-0299, greiði stefnanda, Tryggingu hf., kt. 660269-3399, Laugavegi 178, Reykjavík, in solidum 17.132.273 kr. ásamt 33,5% drv. á ári af þeirri fjárhæð frá 25. 10. '88 til 1. 11. '88, 27,6% drv. á ári frá þ. d. til 1. 12. '88, 24% drv. á ári frá þ. d. til 1. 1. '89,

21,6% drv. á ári frá þ. d. til 1. 3. '89, 24% drv. á ári frá þ. d. til þingfestingardags, en með hæstu lögleyfðu dráttarvöxtum skv. 10. gr. laga nr. 25/1987 frá þ. d. til greiðsludags.

Dráttarvextir leggist við höfuðstól skuldar á 12 mánaða fresti, í fyrsta skipti 25. 10. '89, sbr. 12. gr. vaxtalaga nr. 25/1987.

Staðfestur er veðréttur í stofni eldislax í Bridgestone-flotkví Hafeldis hf. í Straumsvíkurböfn, sem í eru um 80.000 fiskar, að heildarþyngd um 84 tonn, og 784.906 kr. í málskostnað, sem beri dráttarvexti skv. vaxtalögum nr. 25/1987 frá 15. degi frá dómsuppsögu til greiðsludags, sbr. lög nr. 54/1988, allt innan 15 daga frá birtingu dóms þessa að viðlagðri aðför að lögum.“

Þá krefst stefnandi þess, að stefndi verði dæmdur til að greiða sér málskostnað [...].

Kröfur stefnda eru þær, að hann verði sýknaður af öllum kröfum stefnanda og að stefnandi verði dæmdur til greiðslu málskostnaðar samkvæmt fram lögðum málskostnaðarreikningi. Þá krefst hann þess, að stefnandi verði dæmdur til greiðslu fjárhæðar, sem svari til virðisaukaskatts á málskostnað, sbr. lög nr. 50/1988. Loks krefst stefndi þess, að dæmt verði, að málskostnaður beri dráttarvexti samkvæmt lögum nr. 25/1987 frá og með 15. degi eftir dómsuppsögu.

Málsatvik og úgreiningsefni.

Helstu atvik, sem liggja að baki máli þessu, eru þau, að stefnandi heldur því fram, að hann hafi átt veð í stofni eldislax í eigu Hafeldis hf., sem voru í Bridgestone-flotkví í Straumsvíkurböfn, samtals 80.000 laxar, heildarþyngd 8,4 tonn. Veð þetta hafi stofnast með skuldabréfi, út gefnu 13. júlí 1988 af Hafeldi hf. til Skipafélagsins Víka hf., en var framselt stefnanda sama dag. Veðréttur stefnanda var staðfestur með dómi bæjarþings Kópavogs, sem kveðinn var upp 16. mars 1989, en það er sá dómur, sem stefnandi reisir fjárkröfur sínar á í máli þessu.

Sama dag og ofangreint skuldabréf var gefið út gerði Sölustofnun lagmetis og Hafeldi hf. samkomulag um, að Sölustofnunin annaðist sölu á eldislaxi fyrir hlutafélagið til Bandaríkjana. Hinn 17. ágúst 1988 var gerður umsýslusamningur um nánari skilmála varðandi söluna, greiðsluhetti o. fl. Í samningnum er gert ráð fyrir því, að Sölustofnunin lánaði Hafeldi hf. jafnvirði 250.000 \$ sem fyrirframgreiðslu. Endurgreiðsla skyldi fara fram þannig, að dregið væri frá skilaverði vegna fiskisölnunnar. Jafnframt var gert sérstakt samkomulag milli Hafeldis hf., Sölustofnunar lagmetis og aðila máls þessa um, að söluverð hvernar sendingar af eldislaxi skiptist í tilteknum hlutföllum milli þeirra. Greiðsla til stefnanda væri vegna skuldar Hafeldis hf. við hann samkvæmt skuldabréfi, að fjárhæð 15.448.398 kr., auk vaxta frá

1. júlí 1988. Greiðslur til stefnda voru tilgreindar vegna afurðalánaskulda Hafeldis hf. við stefnda, að fjárhæð 8.108.940 kr., og vegna skuldar að hluta samkvæmt skuldabréfi, út gefnu 31. maí 1988, að fjárhæð \$ 81.967,22. Hluti Sölustofnunar skyldi dreginn frá greiðslum kaupandans í New York, en hinn hlutinn yrði lagður inn á reikning hjá stefnda, sem átti að skipta fénu í samræmi við samkomulagið.

Hinn 25. ágúst 1988 var gerður afurðalánssamningur vegna 250.000 kr. láns stefnda til Hafeldis hf. Hinn 11. nóvember 1988 lagði stefndi fram beiðni um gjaldþrotaskipti á búi Hafeldis hf. í skiptarétti Kópavogs. Samkomulag varð í réttinum milli stefnda og fyrirsvarsmanna Hafeldis hf. „um að Hafeldi hf. framseldi Landsbanka Íslands fiskeldisafurðir“, og var vísað í því sambandi til afurðalánssamningsins frá 25. ágúst 1988. Með þessu féll stefndi frá kröfunni um gjaldþrotaskipti.

Stefnandi heldur því fram, að hann hafi engar greiðslur fengið vegna skuldarinnar samkvæmt skuldabréfinu, sem hann fékk framselt 13. júlí 1988, og er því ekki mótmælt af hálfu stefnda. Við athugun á flotkvínni í febrúar 1989 kom í ljós, að eldislaxinn hafði sloppið út. Stefnandi telur stefnda eiga að bæta tjónið, þar sem hann hafi ekki hirt um að endurnýja tryggingar, eftir að hann tók við veðinu samkvæmt yfirlýsingunni í skiptarétti Kópavogs 11. nóvember 1988. Stefnandi hefur krafist stefnda um skilagreinar vegna sölnnar til Bandaríkjanna, en stefndi hafi engum greiðslum skilað stefnanda, eins og samkomulagið frá 17. ágúst 1988 geri ráð fyrir. Stefnandi hefur upplýst, að engar greiðslur hafi borist frá Sölustofnun lagmetis, og því hafi hann ekki skilað stefnanda neinum greiðslum. Þá hefur stefndi mótmælt því, að hann beri nokkra bótaábyrgð gagnvart stefnanda vegna tjónsins, er eldislaxinn slapp úr kvínni. Stefnandi telur, að sér hafi ekki borið skylda til að tryggja veðið, eins og stefnandi haldi fram, heldur hafi það með öllu verið á ábyrgð skuldarans, Hafeldis hf., að hafa veðið tryggt.

Málsástæður aðila og helstu réttarheimildir.

Málsókn stefnanda er reist á því, að veðréttur hans í eldislaxinum hafi verið staðfestur með dómi bæjarþings Kópavogs fyrir skuldinni, sem hann telur stefnda eiga að greiða. Stefnda hafi borið að skila hluta af skilaverðinu samkvæmt samkomulaginu, sem gert var þar um. Stefnandi verði að bera hallann af því að hafa ekki veitt upplýsingar um þær greiðslur, sem hafi fengist vegna sölu á eldislaxinum, en samkvæmt gögnum málsins liggja fyrir, að Sölustofnun hafi selt eldislax fyrir 92.000 \$. Stefnandi hafi verið nauðugur einn kostur að höfða málið til að fá gögn, sem stefndi hafi ekki fengist til að láta af hendi.

Þá hafi stefnda sem vörslumanni eldislaxins borið skylda til að sjá svo

um, að tryggingar væru keyptar eða þeim tryggingum, sem fyrir voru, yrði haldið í gildi. Samkomulagið í skiptaréttinum verði ekki skilið öðruvísi en svo, þegar litið er til 7. gr. í afurðalánssamningnum, að Hafeldi hf. hafi framselt stefnda hið veðsetta til eignar. Með því að taka á sig veðið hafi stefndi tekið á sig ákveðna ábyrgð gagnvart öðrum veðhöfum. Stefnda hafi verið kunnugt um hagsmuni annarra veðhafa af forsvaranlegri varðveislu veðsins. Stefndi geti ekki borið fyrir sig að hafa ekki vitað af skuldinni, en hennar sé getið á yfirlýsingunni frá 17. ágúst 1988 á dskj. nr. 6. Tryggingin hafi runnið út 31. janúar 1989, þ. e., eftir að stefndi tók við umráðum eldislaxins, og hafi stefndi vitað um það. Stefnandi hafi fengið dóm fyrir skuldinni og staðfestingu á veðinu. Hann hafi sannað tjónið, þar sem hann hafi lýst kröfunni í þrotabú allra dómpola, en skiptum hafi lokið, án þess að hann fengi greitt. Hann telur, að fiskurinn, sem var í kvínni, þegar tryggingin rann út, hafi verið nægjanlega mikill til að greiða skuldina. Aðrar veðskuldir, þ. e. skuldir vegna afurðalánasamninga Hafeldis hf. og stefnda, væru þegar greiddar með öðrum hætti, og er ekki um það deilt í málinu. Tjón stefnanda liggir því nægjanlega ljóst fyrir.

Stefndi reisir sýknukröfuna á því, að ekkert réttarsamband hafi stofnast milli sín og stefnanda. Stefndi telur sig ekki hafa átt nokkra aðild að samkomulaginu um hlutfallslega skiptingu á skilaverði eldislaxins aðra en þá, að hann hafi tekið að sér að deila út þeim peningum, sem inn kæmu. Hann hafi ekki tekið neina ábyrgð á greiðslum. Stefndi hafi ekki haft af þessu nokkra hagsmuni, en hann hafi fyrir beiðni þeirra, sem hlut áttu að máli, fallið frá viðtækum veðrétti með því að leyfa, að aðrir fengu greitt af skilaverðinu. Stefndi fullyrðir, að engar greiðslur hafi komið til bankans vegna sölu á umræddum fiski.

Þá hefur stefndi mótmælt því, að hann hafi haft vörslur eldislaxins. Ekkert skjal hafi verið lagt fram í málinu, sem staðfesti það, að stefndi hafi verið rekstraraðili Hafeldis hf. Samkomulagið í skiptaréttinum hafi verið á þá leið, að stefndi hefði eftirlit með rekstrinum og annað ekki. Framkvæmdastjóri Hafeldis hf. hafi haft með höndum rekstur fyrirtækisins allan þann tíma, sem hér skiptir máli. Stefndi heldur því fram, að hann hafi átt sjálfsvörsluveð í eldislaxinum, en ekki handveð, eins og stefnandi virðist halda fram, en stefndi bendir á, að banki geti ekki haft fisk að handveði.

Stefndi (sic) heldur því fram, að sér hafi verið ókunnugt um, að stefndi ætti veð í eldislaxinum, enda væri með öllu óheimilt að veðsetja hann samkvæmt 2. mgr. 4. gr. veðlaga nr. 18/1887. Í yfirlýsingunni á dskj. nr. 6 sé einungis talað um skuld eða skuldabréf, en ekki veðskuld.

Stefndi hefur mótmælt því, að stefnandi hafi ekki fengið fullnægjandi

upplýsingar frá sér. Stefndi hafi strax svarað fyrirspurn stefnanda frá 8. febrúar 1989 með bréfi, dags. 10. s. m., þar sem fram komi, að samkomulagið um skiptingu á skilaverðinu hafi fallið niður í byrjun nóvember 1988 „vegna gagnkvæmra vanefnda Hafeldis og Sölustofnunar lagmetis“. Þar komi einnig fram, að Sölustofnunin hafi engu uppgjöri skilað vegna sölu á umræddum eldislaxi, en að svo komnu máli muni bankinn ekki skila neinum greiðslum. Stefndi hefur ekki andmælt því, að sala hafi farið fram á eldislaxi fyrir 92.000 \$, en þrátt fyrir það hafi Sölustofnun lagmetis engum greiðslum skilað stefnda, eins og samkomulagið geri ráð fyrir.

Stefndi hefur bent á, að kröfugerð stefnanda væri óskýr. Dómur í öðru máli milli annarra aðila verði ekki lagður til grundvallar hér. Hann mót-mælir sérstaklega dráttarvaxta- og málskostnaðarkröfu í því sambandi. Þá heldur stefndi því fram, að stefnandi hafi ekki sannað, að hann hafi orðið fyrir tjóni. Ósannað væri, að trygging hefði fallið niður. Veðréttur stefnanda hafi verið marklaus, enda veðsetningin óheimil, og þar að auki hafi henni ekki verið þinglýst innan þriggja vikna, eins og skylt sé samkv. þinglýsinga-lögum.

Niðurstöður.

Ekki þykir ástæða til að vísa máli þessu frá dómi ex officio vegna óljósrar kröfugerðar stefnanda.

Eins og að framan er rakið, er kröfugerð stefnanda reist á því, að á stefnda hafi fallið sú skylda gagnvart öðrum veðhöfum að sjá um, að tryggingar væru í gildi, er hann fékk framseldar fiskeldisafurðir Hafeldis hf. 11. nóvember 1988. Í gögnum málsins kemur fram, að stefndi hirti ekki um að láta stefnanda vita fyrr en í febrúar 1989, að samkomulagið frá 17. ágúst 1988 um skiptingu á greiðslum hafði fallið úr gildi í byrjun nóvember 1988, en málsaðilar voru báðir aðilar að samkomulaginu. Einnig hefur komið fram í málinu, að einhver óvissa var um það, hvað samkomulagið í skiptaréttinum 11. nóvember 1988 fól nákvæmlega í sér. Þó virðist vera ljóst af því, sem fram hefur komið, að ekki var um að ræða, að stefndi tæki algerlega að sér þau verðmæti, sem stefnandi telur sig hafa átt veð í, eða að stefndi bæri einn alla ábyrgð á rekstri Hafeldis hf. Þegar lítið er jafnframt til þess, að ósannað er, að stefnda hafi verið kunnugt um svokallað veð, sem stefnandi telur sig hafa átt í umræddum eldislaxi, sem var óheimilt að veðsetja samkvæmt 2. mgr. 4. gr. veðlaga nr. 18/1887, verður ekki unnt að líta svo á, að stefndi hafi með samkomulaginu í skiptarétti bakað sér sérstaka ábyrgð gagnvart stefnanda í máli þessu vegna tjóns, sem hann telur sig hafa orðið fyrir, vegna þess að váttryggingum á umræddum eldislaxi var ekki

haldið við. Þá hefur stefnandi ekki fært fram sönnun fyrir því, að stefndi hafi vanefnt samkomulagið frá 17. ágúst 1988 um að skipta greiðslum þannig, að stefnandi fengi sinn hluta samkvæmt samkomulaginu. Verður því samkvæmt þessu að sýkna stefnda af kröfum stefnanda í málinu. Rétt þykir með vísan til 3. mgr. 130. gr. laga nr. 91/1991, að stefnandi greiði stefnda hluta málskostnaðar, sem þykir hæfilega ákveðinn 200.000 kr., auk virðisaukaskatts og dráttarvaxta frá 15. degi eftir dómsuppkvaðningu til greiðsludags.

Dóm þennan kvað upp Sigríður Ingvarsdóttir héraðsdómari.

D ó m s o r ð:

Stefndi, Landsbanki Íslands, skal sýkn af kröfum stefnanda, Tryggingar hf., í málinu.

Stefnandi greiði stefnda 200.000 kr. í málskostnað auk virðisaukaskatts og dráttarvaxta frá 15. degi eftir dómsuppsögu til greiðsludags.
